

Люко Дашвар

Покров

Розділ 1

Ярема

Чорної ночі року 1843-го в курильні власного маєтку з вікнами в осінній голий сад конав шістдесятирічний Ярема Дорош — єдиний син славного полкового хорунжого Петра Дороша, хазяїн гайків, млинків, нивок, винокурень, сіл у Козелецькому, Остерському й Ніжинському повітах, двоповерхового кам'яного палацу в Чернігові та викоханої садиби в Дорошівці на Десні. Білорукий, наче зроду шаблі не тримав, кістлявий, дужий — хрипів на турецькій отоманці, устеленій перським килимом, утрачав свідомість, приходив до тями, чіплявся очима за святі лики, нечутно ворушив устами, ніби питав спантеличено: «Уже й час?»

— Отче наш, спаси раба твого Ярему... — плакав біля отоманки сивовусий служка Дорошів Савко, витирав хазяїну мокре чоло, з острахом косував на Дорошеву дружину — сорокатрирічну пані Станіславу, суху від самотності й гордощів

польку з сім'ї збіднілого шляхтича. До чоловіка не підходила, наче між ними провалля бездонне. Застигла біля столу, заставленого люльками з глини, порцеляни, гарбуза, груші, кукурудзяних качанів. Склала на грудях руки милосердно, а очі холодні, злі. Не зважала на лікаря з німчурів, що той крапав у чарку смердючу мікстуру для слабкого, тихо балабонив: «Бог дасть, підніметься пан Ярема...» Дивилася на чоловіка з ненавистю, напружувала очі, в'їдалася поглядом у бліде лице його, наче намагалася вивідати потаємні Яремові думки, та марно — свічки перелякано тремтіли: згасали-плакали, ховали Яремові секрети, сіяли морок — от і край...

— Савко! Свічок неси! Та не сальних. Воскові бери, — кинула.

Покликала лікаря, веліла правду мовити.

— До схід сонця не доживе, — признався німець. — Хіба що химородницю Кривошиїху з її чаклунським зіллям гукнете. Хоч на день поверне живий дух вельмишановному пану Яремі... Бо ж, може бути, вам, милостива пані, який підпис від чоловіка потрібен... На заповіті чи іншому корисному на майбутнє документі.

— Не прийде клята ворожка на поміч, — прошепотіла Дорошівна.

Німець перехрестився по-нашому, байдуже глянув на безтямного чоловіка на отоманці:

— Батюшку б...

— По протоієрея з Козельця вже поїхали, — відказала пані Станіслава.

По півночі Ярема Петрів син Дорош раптом перестав хрипіти, задихав вільніше, очі стали ясними-дитячими. Тої ж миті несподіваний рвучкий вітер розігнав густі хмари — на небо місяць скочив, зірочки переморгуються. А на порозі Дорошевої садиби чорна тінь стала — Кривошиїха.

Ох, та баба страшна... Древня, темна, зморщена, а зуби чисті, міцні — усі до одного в роті. У Дорошівці перешіптувалися: від Сіркового коріння ворожчин рід. Бачить те, що оку людському недосяжне, чує те, що вухо людське почути не здатне, мертвяка оживити може, а сама не вмирає, бо не знайшла ще кому свої знання та силу передати. Скніє в землянці при лісі за версту від людей, чаклує над зіллям, а на поміч її кликати чи хворих до неї везти марно. «Кому можу допомогти, до того сама йду», — усім одне відказує.

От і пришкандибала до Дорошів поночі. Носом повела...

— Не їла душа часнику, то й не пахнутиме, а тут — сморід грішний, — мовила Дорошисі в передпокої.

Посунула до курильні, наче точно знала — там Дорош із земним життям прощається. Ніхто зупинити не насмівився. Нема відчайдухів. Тільки

переляканий Савко біг за ворожою услід, кланявся, бубонів:

— Змилуйтеся, бабо Кривошиїхо! Урятуйте Ярему Петровича! Ще вчора верхи стрілою літали. А веселі ж були! А дужі! З Ніжина ми поверталися. На пасіку заїхали. Пан Ярема каву пили, люльку курили, одпочивали. Там і заночували. Уранці в Дорошівку в'їхали, Ярема Петрович на гніздо своє здалеку глянули, потьмяніли. У курильні замкнулися. «На самоті побути хочу», — сказали. Пані Станіслава до обіду не сідали, усе на нього чекали... Не втерпіли, зайшли до курильні, а Ярема Петрович на долівці хриплять...

Савко замовк на мить, на бабу зиркнув.

— Бабо, чуєте? Як хазяїн помруть, і мені не жити!

— Не жити, — Кривошиїха луною.

Увійшла до курильні, залишила ошелешеного Савка за дверима.

Слабкий Дорош лиш очима слідкував за тим, як худа темна баба стала біля отоманки, дістала з-за пазухи потріскану глиняну люльку, набила травою, розкурила, устромила йому в зуби.

— Листя і квіти тернові, - мовила сухим тріскучим голосом. — Кров очистять, а душу — ні... Куріть, пане Дороше. Викурите люльку, і все, чого перед смертю бажаєте, саме на язик полізе.

Допоможу... Не такий ваш гріх страшний, щоби в помочі вам відмовити. Куріть...

...Що та клята баба знала? Мить тому Дорошеві й ворухнутися було несила, а люльку на вустах відчув, обхопив її тремтячою долонею, затагнувся, поплив... Чого йому перед смертю бажати? Сонце побачити. І як тій ворожці пояснити, що сонце має ім'я, чорні брови, густі віії й такі сині очі, що душа плаче від щастя, варто лише їх згадати?

Рік тому на Покрову в козелецькому соборі Різдва Пресвятої Богородиці Ярема Дорош уперше побачив своє сонце. Приїхав із Дорошихою до храму вранці після всеношної — у церкві панянок повно. Ох, чув не раз старий Дорош ті покровські дівочі молитви чудні: «Свята мати, Покровонько, накрій мою головоньку хоч ганчіркою, аби не зостатися дівкою».

— Сонце ясне... — почув тихий шепіт за спиною.

Озирнувся. Біля ікони Пресвятої Богородиці тендітна панночка в капелюшку «баволе», бурнусику й пишній спідниці, розшитій галунами, дивилася на Матір Божу, а молилася сонцю...

— Сонце ясне... Ти святе і чисте. Освітлюєш і гори, і доли. Освіти мене, рабу Божу Перпетую, перед панами, перед попами, перед царями, перед усім світом християнським...

Перпетуя — ікона Дорошева... Того ж дня в домі предводителя козелецького повітового дворянства зграйка панночок на чолі з хазяйською донькою Доллі розлилася буфетною, де гості перед обідом розважалися горілкою, кав'яром і устрицями. Доллі притисла до грудей розцяцькований альбом у коштовній шкіряній палітурці, вигукнула екзальтовано:

— У свято Покрови просимо щиросердних гостей залишити благі побажання в дівочих альбомах!

Гості бровами поворушили — бач, яких вольностей предводительська донька в Санкт-Петербурзі набралася! — та писати побажання в дівочі альбоми кинулися завзято. Дорош спостерігав за тим дійством із крісла в дальньому куті буфетної з чаркою французької горілки в руці, коли до нього наблизилася тендітна синьоока панночка, простягнула альбом:

— Чи не буде ваша ласка й мені в альбом написати...

Галуни на пишній спідниці... Голосок тремтить. Дорош глянув у ті очі й пропав. Терпляче дочекався гусячого пера, що воно переходило з рук у руки, поклав на покерний столик простенький альбом... Писав, ледь стримував молодече азартне хвилювання — залило по вінця, скаламутило думки, оголило бажання.

«Уранці сьогодні чув дивну молитву я — ви, ясна й гожа, світла панночко, просили сонце, щоби воно освітло вас. Почув я ті слова, та не зрозумів, бо ви сама — сонце! На кого глянете прихильно — тому вже й щастя. Душа моя грішна впала в чисте море ваших синіх очей, серце моє шепоче ваше прекрасне ім'я — Перпетуя, думки мої тільки про вас, моя дорогоцінна панночко. Мрії мої тільки про те, щоб і мене освітив ласкавий погляд очей ваших ясних.

*Вірний до скону раб ваш
Ярема Петрів Дорош».*

До Дорошівки повертався не в колясці з набундюченою дружиною — і кав'яр їй у предводительському домі гірчив, і печеня за жирна, і гриби надто солоні, - поскакав верхи. Усміхався у вуса, та не задурно: у Козельці залишився вірний Савко з таємним завданням хазяїна дізнатися геть усе про дивне створіння на ім'я Перпетуя.

Назавтра вже знав: міщанку Перпетую сімнадцяти років від народження худого дворянського роду Ізоватових з містечка Бахмут Катеринославської губернії виписала собі донька козелецького предводителя, аби та її музики навчала. Столується з хазяями й обдарована їхньою особливою дружньою прихильністю за сумирний норов і шляхетні манери, а живе у флігельку на задньому дворі, де й усі інші вчені люди кімнатки

мають: і студент-математик із Києва, і горбоноса французенка, що вона читає предводительці любовні романи перед сном, і садівник-саксонець.

— Не губіть! — тільки й прошепотіла перелякана Перпетуя, коли за два дні по Покрові посеред ночі на порозі її кімнатки став натхненний Дорош — кістлявий, дужий. Вуса білі, а очі молоді!

Відступив. Сиву голову схилив. Уже хотів податися геть, та побачив розгорнутий альбом Перпетуї, а в ньому своє щире послання мальованими квітами і янголами прикрашене. На коліна впав.

— Довіртеся мені, милостива панночко! Красне щастя перед вами килимом простелю, розіб'юся, щоби гожа посмішка ніколи не покидала вашого личка біленького. Щоби ваші очі сині від радості сяяли... А як огидний я вам — дозвольте хоч здалеку на вас милуватися.

— Не огидні ви мені! — у синіх очах сльоза, серце калатає. Дві ночі все читала-перечитувала Яремине послання в альбомі, власних мрій лякалася, бо у мріях поряд із Перпетуєю дужий кістлявий Ярема стояв, а хіба можна? Гріх...

Перпетуя... За місяць у дім предводителя козелецького повітового дворянства навідався чернігівський багатій Павло Гнатович Галагута з дивною пропозицією уступити йому музикантшу з Бахмута за п'ять тисяч сріблом для благої справи —

організації кріпацького оркестру. Жодна жива душа, крім вірного Дорошевого Савка, і не здогадувалася: діє Галагута на прохання давнього друга свого Яреми Дороша, з яким вони ще Наполеошку гнали, а коні несуть юну Перпетую не до Галагутиного палацу в Чернігові, а в мальовничий тихий маєток Дороша в глухому селі за десять верст від Ніжина, де з ласки хазяїна у флігелі на задньому дворі доживав віку його самотній німецький дядько — вісімдесятилітній Самійло.

Ох і справ стало в Яреми Дороша в Ніжинському повіті!

Уїдлива пані Станіслава підрахувала: днів зо двадцять на місяць чоловіка вдома нема. Спочатку не тривожилася: з часів вимушеного заміжжя, коли її, родовиту шляхтянку, віддали за багатого козака зі старшини, що його батько тільки-но дворянський титул отримав, відгородилася від нелюба стіною пихи й зневаги — роби, що заманеться, мені однаково! Я тебе просто терплю! Затято витравлювала з власного лона Яремине сім'я, наче сподівалася на скору наглу смерть його і другу, більш привабливу партію. Та козацький син щоночі валив пихату польку на постіль, і двадцять років тому Станіслава таки народила сина Валеріана, що він став її скарбом, надією й сенсом життя. Поки Валеріан крутився поряд, сімейне життя Яреми і

Станіслави ще так-сяк трималося купи, та півроку тому Валеріан відбув до німецького Кіля науки гризти, і в затишному маєтку в Дорошівці оселилася така сіра цупка порожнеча — селяни хрестилися з острахом, випадкові вовки вили з переляку. Дороші співіснували під одним дахом, та не бачилися по кілька днів: Ярема облаштував собі барлогу в просяклій тютюном курильні — там і справи вів, і одпочивав, і тримав колекцію архівних документів про звитягу Чернігівського козацького полку, яку збирав протягом усього життя. І тільки коли до Дорошівки навідувалися гості чи дружина без церемоній нагадувала про чоловічий Яремин обов'язок, ненадовго полишав свій притулок.

— Щоби ти й згинув у тій курильні, пес! — роздратовано цідила пані Станіслава, лишаючись сама-самісінька в родинній опочивальні після нечастої тваринної похитливої близькості з нелюбом. От уже варвар брудний! Зайде, спідне спустить, навалиться — ніби возом пані придавить, — своє зробить і гайда!

Та після Покрови чоловік жодного разу не зазирнув до опочивальні, а ближче до Різдва пані Станіслава помітила в Яреминих очах дивне, незрозуміле милосердя — наче жалів всохлу дружину відчайдушно, щиро й від того жалю смерті їй сердечно бажав, як ото коняці старій

випрацьованій, щоби вже не мордувалася й чоловіковому серцю волю дала.

Захвилювалася Дорошівна. Ураз вирішила сімейні обіди відродити. З гостями, з музиками, з наїдками і міцними горілками, після яких язики розв'язуються, а ноги з дому не несуть. Марно клопотала та грошики на гостинність витрачала — скоро упевнилася: завелася в Яреми втаємничена полюбовниця. Манить до себе повсякчас — спали би чоловік з дружиною в одній постелі, її б ім'я шепотів уві сні щоночі. Сертук і чоботи нові собі замовив... Камінці коштовні в кисеті — а для кого?! Хустка набивна шовкова, що за ними купці до поганців їздять, у шухляді прихована. З Москви палантин на соболях виписав... «Маю обдарувати дружину губернаторську... — буркнув. — Аби від губернатора мені у справах усяка користь і допомога були». А очі відвів.

Розлютилася Дорошиха. Ах ти ж, свиня безрідна! Шляхтянка родовита тобі молодість віддала! Сина народила, а ти в гречку... Зі шкіри лізла, аби потайки від чоловіка ім'я паскудної дівки дізнатися й зі світу зжити — марно, хоч Дорошева таємниця якимось боком уже вилізла на язики місцевої знаті: у панських домах Козельця, Чернігова і Ніжина пліткували про нікому не відому немісцеву, скоріш за все іноземну розпусницю, яка вкрала Дорошеве серце і яку

поважний пан ховає десь так ретельно, що нікому й досі не вдалося ту кралю побачити.

— Щоби сім'я твоє навіки порожнім стало! Щоби могила тобі за постіль! — роз'ярилася пані Станіслава після того, як плітки ті до неї доповзли. Щодня Богові поклони била: покарай його, Господи!

Дорошеві й без прокльонів дружини душа боліла. Щоразу на крилах летів до мальовничої садиби під Ніжином, де під боком старого дядька Самійла поселив Перпетую з десятком кріпаків їй на служіння, та чим ближче під'їжджав, тим дужче стискалося серце. «Занапастив я тебе, Перпетує! — плакала душа. — Красне щастя обіцяв, усьому світові мріяв показати красу твою незбагненну, а зачинив у чотирьох стінах, як злодюжку за провину яку! Обманув... Та хіба маю сили від тебе відмовитися, відпустити в білий світ вільною птахою? Скорше вмру!»

— Не журіться, — Перпетуя зустрічала з посмішкою. — Вірю я вам, Яремо Петровичу, як би батькові покійному чи матінці рідній вірила. З доброї волі я отут вас щодня виглядаю, мій янголе добрий. Лишень скажіть, якщо ваша ласка, чи довго ще нашого щастя чекати, коли ви приїдете й уже ніколи не покинете мене.

Дорош чорнів, цілував білі рученьки до безтями.

— Ягідко моя дорогоцінна! Сонечко ясне! Тільки у ваших обіймах дихаю, а як немає вас поряд — думка про вас змушує гортати дні, щоби дочекатися нової зустрічі нашої. Потерпіль, люба моя Перпетує. Клянуся серцем своїм, що живе тільки любов'ю до вас, — скоро наше щастя! — мов-мордувався, гадки не мав, як розрубати вузол, що сам його й закрутив.

У любові, тривогах і відчайдушних Дорошевих обіцянках згасла осінь, завірюхами пролетіла зима, а навесні Дарка, дівка-кріпачка, що прислужувала Перпетуї, нашепотіла пану, коли той одного разу приїхав до тихої садиби під Ніжином:

— Важка наша Перпетуюшка... З самої зими важка. Вона ж молодюсінька, не всього навчена, от і не розуміє, з чого їй млосно та все капустки квашеної хочеться. Я їй усе чисто розтовкти хотіла, а Перпетуюшка лиш почула — у сльози. Не хочу, голосить, щоби моє дитячко байстрюком на світ Божий народилося. Хоч би руки на себе не наклала зі смутку...

— Перпетує! Птахо моя легкокрила! — Дорош ішов анфіладою кімнат, стривожено кликав своє щастя, та вперше Перпетуя не зустрічала свого доброго янгола.

— У бібліотеці панночка, — доповіла кріпачка, отримала срібний карбованець.

Ще ніколи не бачив засмучений Дорош, щоби так горювали сині очі. Тремтіла біля вікна. Почула Яремин голос, стрепенулася, рученята до грудей притисла, в очі йому глянула... «Погубили ви мене навіки, вельможний пане...» — прочитав, не помилився.

Застиг. Лиш мить думав. Вийшов, залишив розгублену Перпетую в ще більшому відчаї. Посунув до опочивальні, зняв із покуття ікону Пресвятої Богородиці, з нею й повернувся до бібліотеки. На коліна перед Перпетуєю впав, на Богоматір перехрестився...

— Хай покарає Мати Божа, якщо хоч слово нещире з вуст моїх злетить, — замовк, голову опустив. — Тяжку ношу звалив я на плечики ваші слабкі, сонце моє... Думав, сам-один... за нас обох... зможу щастя наше в долі відвоювати, та не виходить... Треба, щоб і ви, моє серденько, на себе ту турботу взяли... За майбутнє дитяти невинного, яке носите під серцем...

Не відповіла. Зіщулилася, наче батіг побачила. Зітхнув.

— Один тільки шлях у нас, Перпетуюшко... Вимолити в Бога кілька місяців життя для дядька мого старого — Самійла Дороша.

Здивувалася. На янгола свого доброго приголомшено зиркнула: усю холодну пору, що Перпетуя провела в затишному маєтку під

Ніжином, жодного разу не бачила старого немічного Самійла — куняв із ранку до ночі та з ночі до білого дня у флігельку на задньому дворі, на подвір'я не виходив.

— Повінчаємо вас із Самійлом... — видушив Ярема, потьмянів. — Щоби дитятко наше фамілію мало... Бо нема в краї нашому закону, який би дав мені волю нашу дитинку всиновити. Отака біда... Як приймете цей мій намір без гніву... Станете вінчаною дружиною Самійла Дороша для люду, а постіль з ним не ділитимете — не хвилюйтеся! Про все подбаю... І побачите Самійла двічі в церкві — як вінчатимуть вас та як відспівуватимуть його... Недовго дядькові лишилося: ще до народження дитятка нашого, так міркую, удовою станете... Я до часу того всі справи свої хазяйські владнаю ретельно, аби мався нам із вами достаток для життя гідного. Не тут... Тут злі язики жити не дадуть. Народите, і поїдемо, куди ваш палець вкаже, бо не покину вас. Біля вас серцем грітимуся! Ми з вами, радосте моя, житимемо в любові, не в гріху. І чекатимемо, поки віддасть Богові душу вінчана моя дружина Станіслава. Після того повінчаємося й повернемося в рідні краї чи залишимося, де побажаєте. Отоді тільки зможу подати прохання про всиновлення дитини нашої. А коли то стане — Бог знає, та я більше не покину вас ніколи, моє серденько.

Хитнувся, на Перпетую очі підвів.

— Отак вчинити маємо, бо немає іншого шляху. На колінах благаю згодитися заради всього святого!

Перпетуя на Дороша вологими очима глянула, поряд із ним на коліна впала, притулилася до кістлявого Яреминого плеча.

— Довірилася я вам раз і до скону... Як скажете, так і буде. Візьміть мене за руку, янголе мій добрий... Ведіть до щастя нашого, тільки не покиньте...

— Ніщо нас не розлучить, моя пташечко! — сльози на очах, обнімав Перпетую ніжно, гладив по косах, цілував сині очі. — Тепер, бачте, і померти не можу, коли б хто і схотів чи зурочив. Немає у смерті наді мною сили! Ви — моя міць, люба! Ви... і невинне дитятко наше.

Ох, дарма солов'єм співав — не все сталося, як гадалося.

Після Великодня в маленькій сільській церковці під Ніжином міщанка Перпетуя Маркова Ізоватова вінчалася з Самійлом Андрієвим Дорошем — старого витягли з флігелька, одягнули у гарну одежину, що її для похорону давненько в скрині зберігали, два міцні парубки з кріпаків на собі дотягли німічного пана до таратайки, і добре, що Ярема наказав їм за тою таратайкою верхи до церкви мчати, бо, якби перед вівтарем не

підтримували старого нареченого попід руки з двох боків, отам би завалився і преставився. Та Бог милував. Перпетуя повернулася до затишного маєтку під Ніжином вінчаною дружиною Самійла Дороша. Ярема обіймав своє щастя, божився:

— Недовго нам у розлуці бути, Перпетуюшко. Дитинка народиться — поїдемо геть. Усе для того зроблю!

До осені дзигою крутився: потайки від законної дружини розпродав далекі хуторці, млинки, гайки. Купив багатий маєток на Катеринославщині — та не просто: за купчою старий Самійло Дорош дарував розкішний дім із садом і господарськими будівлями молодій дружині своїй законній Перпетуї.

— Ох, і ловко я все зметикував... — тішився Ярема.

Навіть звозив у новий дім вагітну Перпетую, щоби юна пані маєток оглянула й усе на її смак у тім обійсті зробити до зими, коли, за підрахунками Дороша, на світ Божий мало з'явиться їхнє дитя, зміцнитися біля мамчиної груді, аби витримати неблизький переїзд до нового гніздечка. Складав і складав грошики докупи — і піаніно в Перпетуї стоятиме, і суконь із Варшави досхочу, і дитяті на півжиття вистачить. І стайню мріяв на новому місці завести, і пасіку, і винокурню непогано б. І парк розкішний — щоб і фонтани, і потічки дзюрчали, і

алеї, і зарості затишні. І вишень насадити, бо Перпетуя попросила: «Хай би вишні в саду росли».

Усе до ладу складалося, тільки старий Самійло й не думав помирати.

- І хай живе, — махнув рукою Ярема. — Геть не заважає... Куняє собі в кріслі, нікому клопоту не завдає.

За день до Покрови, рівно за рік після того, як Ярема Дорош уперше перестрів у храмі Божому синьооку юну панночку, в затишному маєтку під Ніжином Перпетуя народила справного хлопчика — синьоокого, чорнобрового. А сама геть заслабла. Тремтіла на постелі тоненькою гілочкою — ані сил, ані бажань.

Ох, Дорош злякався. Дитятку — бабів-годувальниць, сам — до церкви.

— Та що ж це, Господи?... Мене бери! Я — старий грішник, а Перпетуюшка свята, чиста!

За тиждень поклони бив — дякую! Порожевіла Перпетуюшка, хвала тобі, святий Боже! Нині всміхнулася — сонце засяяло. Завтра радість їй сил додасть — панотець приїдуть синочка хрестити! Гнатиком наречуть — Гнатом... Самійловичем Дорошем. А про те, скільки золотих червінців Ярема Петрів Дорош за те попові в долоню насипав, Перпетуї знати не треба, ні! Нащо їй той смуток? Дорош їй красне щастя обіцяв, не людську підозрілість і зневажливі погляди косі.

Охрестять, і перед від'їздом тільки одна марудна справа на Дорошевій шії залишиться: урешті ошелешити правдою погордливу Станіславу. Сказати: вибачте, дружино ви моя вінчана! Добро поміж нас усохло, як груди ваші, але на сміх вас не підніму, образити нікому не дам, бо ви — мати сина нашого Валеріана, а хто матір дітей своїх не шанує, той сам доброго слова не вартий. Щоби злі язики ваше ім'я гідне не тріпали, усім оголошую, що у справах хазяйських їду далеко, нескоро повернуся, а ви, бідолашна, правду знайте: ніколи не повернуся! Дав мені Господь бальзам, який усі мої рани гоїть, і тільки в тому моє життя. Простіть, якщо гордощі дозволять, знайте: сумирно чекатиму, поки Господь не покличе вас до себе. Жодним словом і ніколи не проситиму святого Бога, щоби вкоротив роки ваші. Благатиму, щоби дав вам багато літ і зим, аби радували серце сина нашого Валеріана. У турботах своїх не забув я про гідне життя ваше — половину статків своїх і маєностей, включно з улюбленою садибою моєю в Дорошівці, лишаю Валеріану за умови, що син наш по поверненні з німецького Кіля, стане для вас міцною підтримкою, дбатиме про вас повсякчас, виконуватиме розумні бажання ваші без супротиву. Якщо ж син наш Валеріан знехтує цією моєю настановою, усі маєності наказую лишити у вашому розпорядженні, аби не мали ви ні в чому

відмови. Надалі самій вам і вирішувати, на яке майно син наш Валеріан заслужив.

Разів зо сто те каяття промовляв подумки, усе розмову відкладав.

— Не час, — бубонів, лиш бачив насторожені злі дружинині очі. — Пожитки в Катеринослав перевезу, Перпетую з малям відправляю, перед самим від'їздом Станіславу на розмову покличу.

Наприкінці холодного вітряного листопада Перпетуя остаточно одужала, Гнатик зміцнів і Ярема вирішив: час...

— Зі спокійним серцем до Катеринослава вас проводжаю, серце моє, - казав схвильованій Перпетуї, показував купчу на маєток. — До свого дому їдете законною хазяйкою. Правда, доведеться й дядька Самійла з вами відправляти, та він нам не завада — і раніше не заважав, і надалі, як Бог не прибере...

Перпетуя не слухала. Притискала до грудей білі рученята на порозі затишної садиби під Ніжином: служниця Гнатика колихала, кріпаки в екіпаж торби і скрині складали, слабкого дядька Самійла прямо в кріслі до тарантаса тягли. Вози з пожитками ще напередодні відбули до нового гнізда юної Дорошихи.

— Чом без вас їдемо, янголе мій добрий? — Перпетуя заглядала Дорошеві в очі, благала. — Дозвольте вас дочекатися... Щоби разом...

- І дня білого не сумуватимете без мене, Перпетуюшко, — заспокоював Дорош пані, віддав їй купчу, наказав сховати надійно. — Відбути слід зараз же, бо на поштових станціях домовлено — від сьогодні свіжі коні на вас чекатимуть, щоби не мордуватися Гнатику в дорозі довго, щоби скорше в новій колисоньці гарні сни бачив. А в мене ще одна важлива справа лишилася...

Дорош замовк, наче кумекав, чи варто признаватися Перпетуї про тяжку, як могильний хрест, розмову зі Станіславою. Зітхнув, вирішив брехати.

— Маю забрати з Дорошівки скриню з червінцями золотими... Ще від діда той скарб. Гнатикові на поміч буде... — мовив.

Перпетуя глянула на Дороша тоскно.

— Не відпустять вони вас...

Потьмянів Дорош. Зрозумів: не за червінцями Перпетуюшка плаче. Пані Станіславиного гніву праведного боїться до смерті.

— Червінці не відпустять? — спину гоголем. — Сонце моє ясне! Їдьте з Богом спокійно, не рвіть серце. Вихором до Дорошівки злітаю, за день верхи в путь зрушу. Кінь у мене добрий, дощем, хвала Богові, не пахне. Незчується, як нажену вас із Гнатиком і вже далі — разом.

Голівоньку опустила.

— Підкоряюся волі вашій, янголе мій добрий.

Гнатика на руки прийняла, до екіпажу сіла. Баба-годувальниця поряд умостилася, служба з кріпачок, дівка-кухарка, німкенья-гувернантка. У тарантасі разом зі старим Самійлом двійко парубків дядькові на допомогу. Візник батога дістав...

— Помалу жени, — наказав Дорош схвильованим низьким голосом. Тривогу відігнав, гукнув уже суворіше: — Як пані з дитиною хоч скривляться — голову відірву.

— Як на руках понесу! — задьористо вигукнув візник, хльоснув батогом. — А ви, гніді мої ласкаві, пішли! Но-о-о...

Дорош не проводжав поглядом екіпаж, що він ніс у далекий Катеринослав його найбільшу дорогоцінність — його сонце, його Перпетую. Гукнув Савка — на коня, і — у Дорошівку. Летів верхи, жахався: усе! Усі шляхи в один злилися, не повернути назад. Ярився, картав себе, реготав: ото козацький син... Щастя свого злякався! Та чим ближче до Дорошівки, тим менше сміху. Повернув на пасіку.

— Отут заночуємо, — Савкові.

Чорну ніченьку очей не зімкнув — усе люльку смоктав, каву сьорбав, думи думав. Аж — світанок. Схаменувся. На коня — і гайда. Не жалів гнідого — усе підганяв, а садибу уздрів — тпру... Глянув на білий дім і заплакав.

— Не тривож мене, — наказав вірному Савкові. — На самоті хочу побути годину малу.

У курильні зачинився, пару чарок горілки французької хильнув для хоробрості, аби розмова з вінчаною дружиною Станіславою легше далася, дістав зі схованки чималу скриню... У ній кредитних білетів на півмільйона сріблом, камінців самоцвітних жменя, коштовний кинджал, оздоблений золотом і смарагдами, ковбаска червінців золотих. Доклав у скриню улюблену люльку трофейну порцелянову, що вона мала вигадливу підставку у вигляді напіврозкритої троянди, перехрестився, щоби Господь дав сил на розмову з Дорошівною, уже зробив крок до порога, та раптом здригнувся судомно — упав на долівку і знепритомнів.

Очі розплющив — нема сонця.

...Темна Кривошиїха чула Дорошеві жалі.

— Сонця не просіть, пане Дороше, — мовила. — До сходу до Бога підете.

— Сам себе зурочив, — прохрипів Дорош, згадав, як смерті собі просив, коли після пологів занедужала тендітна Перпетуя.

— Не самі... Дружинонька вимолила. Знала про сердечну таємницю вашу... Надто гнівалася... Вас у гроб зажене — сльози не зронить, не зупиниться — вдача не та. Поки втіху вашу

сердечну й плід любові вашої не згубить — не матиме спокою.

Дорошеві перед очі — Гнатик,
Перпетуюшка...

— Урятуй їх...

— Тільки вам їх захистити доля, — прорипіла
Кривошиїха.

— Збиткуєшся, клята ворожко?! — одними
вустами прошепотів слабкий.

Кривошиїха насупилася, забубоніла:

— Сто двадцять шість кісток крутить-ломить
— то сто двадцять шість предків ваших до сьомого
коліна в могилах стогнуть. Усіх згадати треба...
Усіх покликати на ім'я, яким нарекли при хрещенні
душу православну. Батьків, дідів-прадівів, аж до
прадівів ваших прадівів. Захисту попросити для
нащадків своїх до сьомого коліна. Як усіх згадаєте,
нікого не оминете — отоді встануть душі предків
ваших на захист сім'я нащадка свого. Не баріться,
пане Дороше... Спливає ваш час. Кличте предків
ваших до сьомого коліна, як хочете красної долі для
дітей-онуків ваших.

— Мамо... — прохрипів Дорош слабо. —
Нене моя рідненька. Ганно Миколаєва, в дівоцтві
Кандиба. Поможіть сину вашому, Христом-Богом
прошу. Батьку... Петре Андріїв Дорош. Не
гнівайтесь. Станьте до захисту. Діди мої славні...
Андрію Никифорів Дорош, Миколо Семенів

Кандиба... Баби мої милостиві... Параско Іванова, у дівоцтві Перелаз, Мотре Федоріва, у дівоцтві Соловатова... І до вас кланяюся. Прадіди мої хоробрі! Никифір Свиридів Дорош, Семен Романів Кандиба, Іван Миколаїв Перелаз, Федір Калістратів Соловатов... Синові своєму Валеріану розповідав про ратні подвиги ваші. Не полиште сім'я правнука свого на погибель.

Дорош задихнувся, замовк. Кривошиїха всміхнулася сумно.

— Четверте коліно ще пам'ятають люди. Прадідів імена знають, а прабабів — не всі.

— Прабабці мої... - вперто прохрипів Дорош. — Варка Гордієва, у дівоцтві Голованова, Оріся Іванова, у дівоцтві Шелест, Настка Костянтінова, у дівоцтві Прищ, Юстеніана Анджеева, у дівоцтві Ковальська... Згляньтеся над долею правнука вашого...

Дорош хапонував ротом повітря, скосував на Кривошиїху тьмяні очі.

— Скажіть святу правду, бабо... Як забуду когось... Чи Бог прибере, не дасть усіх згадати... Згине моя Перпетуя і син наш Гнатик?

— Бог дасть, не згинуть. Та боронити їх важче стане.

Дорош напружився — синя жилка на скроні — зашепотів:

— Діди дідів і бабів моїх... Свирид Олексійв Дорош, Роман Іванів Кандиба, Микола Флорів Перелаз, Калістрат Павлів Соловатов... Гордій Петрів Голованов, Іван Юр'їв Шелест, Кость Гнатів Прищ, Анджей Радославів Ковальський... Баби дідів і бабів моїх... Катерина... Павлина... Ганна... Дарка, здається. Заміжною за Калістратом була така — Дарка-попівна. Олена Голованова, Ксеня, Уляна і ця... Марта з Люблина, що за Ковальського вийшла...

— Лиш два коліна згадати лишилося, пане Дороше, — рипнула Кривошиїха. — Шосте і сьоме. Дідів і прадідів ваших прадідів.

...Уже перед сходом сонця вимордуваний Ярема з останніх сил ворушив устами, змок — сорочка хоч викручуй:

— Богдан... Прадід прадіда мого Никифора Дороша...

— Сто двадцять п'ять... — помагала Кривошиїха. — Останнє ім'я назвати лишилося, пане Дороше... Дружину Богданову як звали?

Дорош захрипів, широко розплющив очі, ніби посеред суцільного мороку раптом побачив сонце...

— Перпетуя... — прошепотів і віддав Богові душу.

Кривошиїха глянула у вікно — перший промінчик сонячний мряку розганяє. Перехрестилася.

— Господи... Прийми душу раба твого Яреми, — мовила лагідно, склала небіжчикові руки на грудях, закрила очі мідяками. — Спіть з миром, пане Дороше. Тривоги мирські віднині чужі душі вашій. Почуєте — не здригнетесь...

Не договорила.

Разом із першим променем вранішнім до курильні увійшла Дорошиха. Холодно зиркнула на бездиханного чоловіка, поклала на груди хрест, обернулася до управителя маєтком пана Струка, що він сам був з рідних країв пані й вельми шанував господиню.

— Савка в підземелля! — наказала, як льоду накидала. Насторожено глипнула на Кривошиїху, простягнула їй кисет із мідяками. — Вельми дякую, що втішили чоловіка мого в останні хвилини його життя грішного. У вітальні для вас чай зі здобою. Відвідайте, аби наголодно додому не повертатися.

Відповіді не чекала — вимелася з курильні, лишила Кривошиїху біля мертвого чоловіка. Не бачила, як баба лишила кисет біля чималої, повної скарбу скрині, як підв'язала білою хусткою відвисле підборіддя мерця, засунула за пазуху стару потріскану глиняну люльку й подибала геть.

Не до ворожки було всохлій Дорошисі — дочекатися не могла, поки сконає зрадливий чоловік, аби витрясти душу з його вірного Савка. При живому Дорошеві чіпати слугу не

наважувалася, та цим осіннім ясним ранком спускалася до підземелля під маєтком — тремтіла від люті: Савко всі Яремові таємниці знає... Хай тільки спробує викобелюватися!

— Хвойду як звати?! — Вхопила сивовусого слугу за сорочку, смикала відчайдушно.

— Змилуйтеся, пані... Нічого не знаю, — бурмотів переляканий Савко. — Пан відкликають, ви в нього самі попитайте...

— З пана твого Господь Бог нині питатиме! А ти, підлий хлопе, мені всю правду викладеш: хто та хвойда, де її чоловік мій негідний ховав від ока людського та гніву Божого!

— Хазяїн... померли? — розридався Савко, до стіни прилип — від страхів сірий. Ох, не брехала Кривошиїха... Не стало пана — пані з Савка шкуру зніме.

— Здох! — прошипіла пані. — Не прийде на поміч.

Савко скрутився біля холодної кам'яної стіни — трусився, одне молів:

— Мати Божа, Святий Боже, спасіть і збережіть раба свого Савву.

Пані Станіслава плюнула Савкові поміж очі, веліла управителеві Струку хлопа до стіни прикувати — бити немилосердно без упину, поки вся правда з нього не полізе: ще до чоловікових похорон хотілося Дорошисі покінчити з клятою

хвойдою, яка її перед усім повітом на посміховисько виставила. Та Савко мовчав. Уже приїхали протоієрей із Козельця, позбігався люд із Дорошівки пана обмити та до переходу в інший світ підготувати. Уже й сусідське панство з'їхалося зі своїми співчуттями манірними та порадами пустими покласти тіло небіжчика в льодовник і не ховати, поки Валеріан з Кіля не приїде, а Струкові так і не вдалося вичавити із Савка ані слова.

По обіді розлючена пані Станіслава влетіла в підземелля. Вихопила важкий батіг із рук ошелешеного управителя.

— Хто так б'є?! Ось як бити маєш! — верескнула люто.

Замахнулася, переперезала побитого Савка батою — кривавий слід на спині.

— Хвойду як звати?! Де вона?! — біла і біла вже безвільного, непритомного.

— Милостива пані... - урешті наважився встрягти Струк. — Здається, підла тварюка... подохла...

Дорошиха віджбурнула батіг. Підійшла до недвижимого Савка, одним пальцем припідняла повіко набряклого ока.

— Живий?...

— Не знайти вам їх... — прошепотів Савко кривавим ротом.

- Їх?! — вирячила очі Дорошівна, учепилася в Савка, та сивовусий і тут не схибив — віддав Богові душу прямо в хазяйчиних руках.

З неспокійним серцем Перпетуя дісталася маєтку під Катеринославом за тиждень. Усе біля віконця стояла — виглядала янгола свого. За два місяці дізналася про смерть Дороша зі старої газети: лікар Алоїз Вернер, що його зазвичай кликали до Гнатика і старого Самійла, поцупив «Чернігівські губернські відомості» в шинку в подорожнього з Ніжина, перечитав і привіз Перпетуїній служниці Дарці, щоби та вчилася читати.

— Не відпустили... — прошепотіла Перпетуя.

Хитнулася, та не впала. За Гнатика очима вчепилася: треба встояти... У чорне вбралася: три справи в серці — синок малий, Самійло старий та молитви за упокій душі янгола доброго Яреми Петріва Дороша. Місцевого панства, що воно з цікавості напрошувалося до нової сусідки в гості, не приймала, усі запрошення відхиляла — через те й зажила слави зарозумілого стерва.

— Ані на йоту ви не праві, шановне панство! — захищав Перпетую лікар Алоїз Вернер. — Перпетуя Марківна — сама чарівність... Над сином птахою літає, старому чоловікові повагу й турботу виказує: завжди Самійло Андрійович у чистому спідньому, щоки поголені, нігті,

вибачаюся, суконцем відполіровані. А вже яка набожна!

То так. Для Божих людей сірих, прочан, що рухалися від одних святих місць до інших, Перпетуя дверей ніколи не зачиняла. Деякі хитруваті богомольці по кілька місяців у маєтку набожної хазяйки від'їдалися, платили за те неймовірними оповідками про дива Божі.

Отак однієї зимової сніжної ночі й прибило до маєтку під Катеринославом худу темну бабу — хрест на грудях, торбина за плечима, лахміття висить, не гріє, крізь дірки блаженської хустки скуйовджене сиве волосся стирчить. А зуби міцні, здорові — всі до одного в роті.

— Пустіть, Христа ради, переночувати...

— Звідки ви і куди в таку негоду злу? — Перпетуя всадовила старицю на лаву біля комина, власноруч подавала гарячий чай із кренделиками.

— Обітницю дала... Пішки дійти до чудодійного джерела Казанської Божої Матері під Самарою, — мовила баба. — Води святої наберу і з нею в Оптину Пустинь подибаю. Маю почути мудре слово старця Оптинського ієросхимонаха Макарія...

— Хай вас Господь береже, Божа людино. Не відмовте в милості — одпочиньте у нас, поки сніг зійде, сил наберіться, щоби вистачило снаги до святих місць дійти.

— Як сніг зійде, добра пані, маю вже до землянки своєї під Дорошівкою повернутися — зілля-квіти збирати на поміч добрим людям.

Перпетуя завмерла. Глянула на бабу тоскно — сльоза забриніла, покотилася.

— То ви, Божа людино, і хазяїна Дорошівки знали? Ярему Петровича...

Баба сьорбнула чаю, головою хитнула.

— Вартувала біля бідолашного, коли душа його із земним життям прощалася.

Перпетуя задихнулася, ноги не тримають — опустилася на лаву поряд із бабою.

— Бідолашний, кажете... — до стариці подалася, руки кістлявої торкнулася. — Не відмовте в милості... Повідайте! У муках Ярема Петрович помирили чи легко відійшли?...

— З вашим ім'ям на вустах світ грішний покинув, — мовила стара.

Перпетуїні сині очі враз стали великими, здивованими.

— Знаєте мене? — відсахнулася.

— Я, милість ваша, багато чого знаю... Як серце пана Дороша до вас любов'ю грішною сходило... Як дружина його вінчана відшукати вас і досі сподівається, аби помститися за ганьбу свою, — замовкла, до чаю приклалася. — Не мордуйтеся... — додала. — Не стане їй сил вам зашкодити.

Перпетуя затулила лице рученятами, заплакала.

— Я в усьому винувата, — крізь сльози. — Серцю довірилася, забула заповіді Божі, от Господь і покарав... Та чому не мене?! Чому його — янгола мого доброго...

— Дорошівна надто благала. Богу кланялася, а чорт почув.

Перпетуя і плакати забула. На стару приголомшено блимнула:

— Дружина Яремі Петровичу смерті просила? Баба закивала.

— На одрі смертному дуже через те побивався... Усе хотів рід свій... нащадків захистити від прокльонів Дорошівни.

— Та як би зміг?!

- Є засіб... Хто предків своїх до сьомого коліна згадає поіменно, захисту їхнього попросить, того рід на сім колін наперед не зурочити. А пан Дорош...

— Зумів?...

Баба захитала головою скорботно — ні, ні...

— Сто двадцять п'ять предків до сьомого коліна згадав. Останнє ім'я назвати лишилося, сто двадцять шосте... Та змість нього прошепотіли пан Дорош: «Перпетуя...» І відійшли...

Тихо стало. Дрова в комині, й ті зааніміли. Перпетуя притисла ручки до грудей, глянула на бабу розгублено.

— Скажіть, Божа людино... Чи можна мені замість Яреми Петровича... предків його благати рід Дорошів урятувати від прокльонів і злого умислу людського?

— Бач, куди ви замахнулися, добра пані! — сумно усміхнулася баба. — Як комар на дуба... Не взнати вам коріння Дорошевого, а якби й промовили імена всіх предків його до сьомого коліна, то й тоді би Бог не допоміг. Свої гріхи в Господа відмолуйте, не чужі...

— Що ж із Гнатиком стане?

— Моліться! Бог почує. А як не почує, то рід Дорошів лише в сьомому коліні згине.

Перпетуя рученята в кулачки стисла, почервоніла.

— Не можна! Не можна, щоби через нашу любов грішну та через прокльони дружини зрадженої славний рід Дорошів згас!

— Запізно бідкатися... Що робили, за те й відповідайте, добра пані. Прийміть зі смиренням.

— Не за себе душа болить. За прийдешніх, ще ненароджених... Невже й найменшої надії не лишилося, що знесиляться прокльони?

— Нам того не взнати. Кожна нова жива душа з роду Дорошів свій скарб у те діло покладе: гідне

життя проживе — додасть нащадкам сили. Підлим лисом крутитиметься — забере у синів- онуків снагу. А бабця моя химородниця колись бубоніли: «Розвіється прокльон, як за сім колін у роду станеться те, чого бути не може».

— Це ж що?

— Не відаю, добра пані. Та за сім колін, як дива не стане, обірветься рід Дорошів.

— За сім колін... Це ж коли?

— Років за сто сімдесят, — мовила Кривошіїха. — У дві тисячі тринадцятому від Різдва Христового... Чи ще пізніше...

Тої ночі не стулила очей Перпетуя. Побивалася-бідкалася — ніяк умислити не могла, що ж зробити, аби нащадки Дорошеві й за двісті років молитви її сердечні во спасіння розчули. Вдивлялася в ніч, як у прийдешнє: як ви там, дітоньки?... А перед очі — чорне горе хмарою, наче тим бідним нащадкам Дорошевим день у день, рік у рік самі мордування на роду написані, а винні вони, грішні, - Ярема і Перпетуя.

— Обітницю даю тобі, святий Боже, — зашепотіла затято, — віднині й до скону відмовитися від усього мирського. Нема чого більш жадати! Найдорогоцінніше маю — любов, дитину, а більшого хіба треба? Присягаюся присвятити життя синові Гнату, а кожну копійчину, що собі на втіху пустити збиралася, у скриню складати до скону,

щоби скриню ту заповісти нащадкам у сьомому коліні янгола мого доброго Яреми Петровича. Хай скарб золотий і молитви мої щирі допоможуть їм рід Дорошів зберегти і нас, грішних, простити... І ти, святий Боже, прости! Прости й почуй слова мої чесні, бо не маю сил брехати: мордююся повсякчас, спокою не маю, та не каюся... Не каюся!

І нащо після того питати, чому рай порожній?...

Хрест на груди поклала, витягла із закутка скриню різьблену чималу, у якій і молочне порося вляглося би, — вичистила напусто і поклала на денце золотий червінець. Є початок.

...За тридцять сім років, навесні 1881-го, до канадського «Банку Монреаля» завітала скромно вбрана сива пані, і, хоч пан директор віддавав перевагу стратегічному управлінню, а не спілкуванню з клієнтами, цього разу вирішив відкласти поточні справи й навіть обід із французькими сирами на десерт, щоби вислухати відвідувачку, бо ошелешений клерк доповів: «Привезла до банку чималу скриню, повну золота, а сама, як глянути, — голодранка бідна. Хоч би не злодюжка».

Пан директор мав гостре око і мізки. Не вперше йому доводилося виводити на чисту воду шахраїв, що вони крутилися навколо банку, він навіть мав для того свою методу, та лиш глянув на

прозору, як сльоза, стриману, аскетично вбрану жінку, що чекала на нього, як відчув незбагненну довіру й навіть покору, знані лише в дитинстві, коли ти про Бога вже чув і навіть молитви бубонів перелякано, та знав лиш одну світлу й непоборну силу — матінку свою, — що вона на той час ще янгол твій чистий і захисник єдиний, і так хочеться повсякчас цілувати її руки.

Знітився (чому матінку згадав?) і, хоч планував розпочати розмову з підступних хитрих питань про походження золота відвідувачки, раптом мовив французькою, ніби і сумніву не мав, що жінка зрозуміє його:

— Чи можу я запропонувати вам каву, мадам?

— Лиш води, — лагідно відповіла французькою — цілком пристойною, але такою, що видавала: французька не є рідною для неї.

Банкіру кортіло запитати, з яких країв жінка потрапила в Новий світ, та на язик полізло інше.

— Ви вчинили вкрай необачно, мадам, коли відчинили вашу скриню в присутності сторонніх осіб, — дорікнув м'яко, простягаючи жінці склянку води. — У тому не було аж ніякої потреби. «Банк Монреалья» — чесний банк. І без того ми б гарантували недоторканність будь-яких цінностей, які ви нам довірите, а тепер... Як надумаете забирати скриню, хтось із сумнівних осіб може про те дізнатися й тоді...

— Я не забиратиму золото, — відповіла жінка. — Хочу розмістити його у вас під добрий відсоток на сто тридцять років.

— На скільки?! — здивувався банкір, одразу взявся рахувати подумки. — Тобто... до дві тисячі одинадцятого року?! Мадам! Не питатиму про ваші особисті плани — я би теж хотів прожити ще років сто, — але ж звернімося до здорового глузду! За сто тридцять років не те що нас із вами не буде, може, гори похитнуться, океани висохнуть!

— «Банк Монреаля» буде?

Пан директор замислився на мить, кивнув упевнено: неодмінно!

Жінка всміхнулася сумно, сині очі зволожніли. Дістала з ридикюля документ із сургучем, простягнула банкіру.

— Тут розпорядження щодо золота. За сто тридцять років ваш банк повинен буде відшукати прямого нащадка в сьомому коліні дворянина Чернігівської губернії Яреми Дороша, сина полкового хорунжого Петра Дороша, щоб оголосити йому про спадок і добросовісно віддати.

Пан директор і гадки не мав, де той Чернігів, запитав навмання:

— То ви зі Старого світу, мадам? Чому ж не вчинили, як усі, хто сідає на пароплав у Портсмуті? Зазвичай переселенці сюди золота не везуть — тут його віднайти сподіваються, а статки лишають у

Європі й перед подорожжю обов'язково складають заповіт, бо ж не всі дістаються Нового світу. Атлантика багатьох собі забирає...

Перпетуя глянула на банкіра скорботно: ох, довгою була б її оповідь, якби сповідуватися наважилася... Як поховала Самійла, викохала синочка Гната, відправила на навчання до Петербурзького інституту інженерів шляхів сполучення... Як же личила Гнатові форма інженера-залізничника — фуражка на манір морської з символом «сокира і якір», двобортний мундир із двома рядами срібних гудзиків, білосніжна манішка, метелик. Важка шинель, як влита, на широких плечах. Ну, як у такого не закохатися?! Петербурзькі панянки бісиками кидалися — не встояти, та красень Гнат чотири роки поспіль слав гарячі листи на Катеринославщину, доньці лікаря Алоїза Вернера рудокосій Ользі: як із дитинства разом під вишнями вірші читали, так і прикипіли одне до одного. По закінченні навчання Гнат обвінчався з Ольгою в малій сільській церкві й велів фамілії валізи збирати — інженер-залізничник рвався будувати нові шляхи.

Разом із сім'єю сина Перпетуя покинула затишний маєток під Катеринославом, довіривши його турботам Алоїза Вернера; спочатку гордилася успіхами Гната на будівництві залізниці Кременчук

— Полтава — Харків, потім раділа появі на світ Божий онучка Олександра, біла Богові поклони: дякую, що не вмирає рід Дорошів. Та в 1880-му, по закінченні будівництва залізничної гілки Хацапетівка — Ясинувата, Гнат отримав листа від інститутського товариша Аполлона Семилюбського. Писав той, що відпливає на далекий американський континент, щоби взяти участь у грандіозному проєкті — будівництві тихоокеанської залізниці, що мала перерізати північну Канаду, як ножем, від Атлантичного узбережжя до Тихоокеанського, натхненно кликав Дороша приєднатися до епохальної справи і навіть обіцяв орендувати йому житло на перший час.

Гнат загорівся — не втримати, і на початку року 1881-го згорьована Ольга з малим Сашком і старий її тато лікар Алоїз Вернер проводжали в далеку незвідану Канаду Гната з Перпетуєю. Гнат планував спершу сам-один у далекі краї дістатися, облаштуватися, грошей заробити, а за рік дружину з сином та матір до себе покликати, та завжди сумирна і терпляча Перпетуя раптом затялася, хоч ріж.

— З тобою поїду, сину! Не візьмеш — пішки слідом піду!

— Матінко моя люба! Та нащо? Онде Сашкові на розраду залиштеся, — дивувався Гнат, та

Перпетуя знай своє: біля Сашка мати є і вона біля своєї дитини до скону має бути.

І Гнат здався, бо матінка ніколи до нього злим лишаєм не чіплялася, лиш птахою легкою навколо кружляла. Торби зібрали — і в путь.

У Портсмуті Перпетуя тільки ступила на палубу велетенського залізного судна з нових, тільки перехрестилася, що Гнат поряд і скриню заповітну, з якою не розлучалася, уже до каюти затягли, як побачила біля труби пароплава... Ярему. Далеченько стояв, і хоч судно похитувалося мляво, Ярема — мов та скеля: ані руху, ані сумніву. Дивився Перпетуї в очі схвильовано, тільки вітер сиве волосся куйовдив. Задихнулася, руки до грудей приклала... Ярема кивнув схвально, ніби підтримував геть усе, що Перпетуя за життя вдіяла, і щез.

— Ой, недарма ви мені явилися, янголе мій добрий, — тліла в каюті, ніяк розгадати не могла, чому їй Ярема привидівся.

Так мордувалася — аж злягла, та й океанська подорож підкосила: не бажала Атлантика пароплав у Новий світ пускати — холодні шторми висмоктували сили з людей і заліза, збивали судно з курсу, і двотижнева морська прогулянка перетворилася на виснажливе, майже місячне блукання в пошуках берега. Гнат тримав у своїх долонях материні руки, нашіптував: «Усе гаразд,

нене». Мріяв-усміхався: «Таке життя на нас чудове чекає, такі звершення мені, такі гордощі вам за сина. От доберемося врешті до Канади, спочатку до Монреалю поїдемо. Перепочинемо — і на захід, у Британську Колумбію, — тягнути залізну гілку, аж поки та в Тихий океан не вріжеться. Тримайтеся, нене. Незчуємося, як Ольга із Сашком до нас приїдуть, а рочки за три-чотири повернемося додому — у вишнях відпочивати».

Перпетуя повеселішала, оклигала, а Гнат — наче всі сили матері віддав. Зліг у день, коли судно врешті дісталоя тверді, за тиждень, так і не доїхавши до Британської Колумбії, помер від лихоманки в готельному номері, що його орендував для товариша Аполлон Семилюбський на монреальській околиці.

Отака жива правда в Перпетуї за плечима.

...І хіба від того чуже серце заболить?

— Так уже доля склалася, — тільки й відказала панові директорові «Банка Монреалю».

До вечора банківські клерки ретельно перераховували золоті червінці зі скрині, складаючи реєстр, а коли врешті завершили копітку працю, приготувалися зачинити скриню і залити сургучем, Перпетуя поклала поверх червінців потріпаний часом дівочий альбом і розлогий лист на кількох аркушах поштового цупкого паперу. Спостерігала, як чужі люди тягнуть важку скриню

до банківського сховища — сльози не зронила. «От і не лишилося мені на землі справ, — подумала, — крім однієї: біля дитини своєї до скону бути». Очі в небо: «Скоріш уже і мене до себе покличте, добрий янголе мій, Яремо Петровичу».

Ярема не забарився. Восени того ж року в затишному маєтку під Катеринославом лікар Алоїз Вернер, ковтаючи сльози і пігулки, читав доньці Ользі й маленькому онучку Сашкові листа з далекої Канади. Гнатів товариш Аполлон Семилюбський зі скорботою повідомляв про наглу смерть Гната Самійловича Дороша по приїзді в Новий світ і про те, що за три місяці зітліла мати його Перпетуя Марківна Дорош, що поховали її поряд із сином і біля надгробків посадили вишні, бо такою була остання воля сердешної. А про інші заповіти Семилюбський не відає. Певно, більше не мала бідолашна розпоряджень для нащадків...

Розділ 2

Мар'яна

Тридцятого листопада 2013 року Мар'яна Озерова гостріше, ніж зазвичай, із розпачем усвідомила: проти неї — весь світ! О дев'ятнадцятій рівно в кав'ярні на Великій

Житомирській на неї чекав коханий мужчина з, певно, пропозицією на все життя, і Мар'яна навмисно дісталася Європейської площі заздалегідь — угамувати розбурхані сподівання, взяти себе в руки, без поспіху видертися Трьохсвятительською на Михайлівську площу, там поблукати-заспокоїтися і тільки за п'ять хвилин до сьомої рушити в бік Великої Житомирської, щоб, як будь-яка порядна дівчина, з'явитися в кав'ярні з невеликим, проте не критичним запізненням: мовляв, я собі ціну знаю!

Дісталася Українського дому й остовпіла: сильна людська ріка залила увесь простір навкруги. Схвильована, бурхлива, вона, здавалося, підхоплювала і волочила за собою до Майдану все живе, коливалася обуренням, різала око прапорами, тиснула на барабанні перетинки глухим грізним гуркотом і все росла, так стрімко росла: стань на її шляху — знесе!

Мар'яна влипла в стіну будинку, ледь не розревлася: чому ж їй так хронічно не щастить?! Ніби прокляв хто! Тільки промінчик блисне, а доля його вже й гасить. І як жити?! На неї, може, жадане щастя чекає, а вона й дістатися до нього вчасно не гідна!

— Вибачте, можна? Можна пройти?! — виставила руки вперед — розштовхувала людей,

намагалася зробити хоч крок Трьохсвятительською нагору. Де там!

— Усі нормальні йдуть на Банкову! — збуджений хлопець підхопив Мар'яну під руку, тягнув за течією.

— Та відчепися! — Мар'яна вирвалася, зиркнула на годинник: 18.55. — Дідько! — розгубилася. Перечекати? А час ллється, мов з відра! Роздратувалася: відчайдушною рибою, як на нерест, проти течії. — Пропустіть! Та дайте пройти! Питання життя і смерті!

До кав'ярні на Великій Житомирській добігла о пів на восьму. Отак.

...Ані душі. Порожнеча із запахом кави.

Мар'яна застигла за столиком, їла себе: усе пропало! Хотинський не дочекався, пішов. Чи взагалі не приходив. І чого дивуватися?! У Мар'яни ж ніби тавро на лобі — лузерша! Усі двадцять сім років свого життя тільки те і робить, що невдачі збирає. Уже Бог з тим, що безнадійно застрягла з батьками в задрипаній двокімнатній хрущовці, що по закінченні інституту за найдурнішою спеціальністю «Менеджер організацій» тільки півроку тому після поневірянь із тимчасовими копійчаними заробітками пристойну роботу знайшла, — із цим ще можна змиритися, та чому самотнє серце ніяк пари не знайде?! Мар'яна ж так жадає щастя — зі шкіри лізе! Щоранку красу

наводить, у власне обличчя вдивляється: хіба не гарна? Очі чорні, глибокі, носик рівенький, не горбом, уста принадливі, волосся неслухняне хвилясте, аж забагато його. І не товста, застрягла в 38-му розмірі. Хіба що зростом не вийшла, статуетка порцелянова, так не всім же ноги від вух. Гарна! Чому ж і досі одна?... Давно відкинула наївні мрії про ідеального, як Девід Бекхем, успішного красеня, ще в інституті схвильовано придивлялася до хлопців, які опинялися в полі зору, та пара кволих і короткочасних стосунків закінчилися скоріше за літні зливи, наче Мар'яні на роду написано ніколи кохання не взнати! Від злого горя навіть цноту втратила без любові — з випадковим знайомим на турбазі в Карпатах, бо раптом психонула: «Для кого я себе бережу?! Час уже якось... дорослішати! А раптом я така зваблива й потужна в інтимі, що після того від мене вже не відірватися...» Випадковий знайомий здимів за п'ять хвилин після сексу, ніби й не було його ніколи. Залишив Мар'яні розпач. Так мордувалася — аж би під потяг кинулася, якби потяги горами швендяли. Та цього останнього дня осені року 2013-го ті негаразди здавалися звичайним життєвим досвідом. Справжня біда сталася сьогодні.

— Хотинський не прийшов... — прошепотіла тьмяно над уже холодною кавою.

Він з'явився в Мар'яниному житті півроку тому. Саме тоді кривим макаром Мар'яні вдалося влаштуватися бренд-менеджером у престижну рекламну агенцію. Виманювання грошків споживачів хитрими рекламними слоганами і раніше не здавалося Мар'яні справою життя, та після збування візитівок приватної друкарні, обліку в пельменній і навіть сортування квітів на оптовій базі, то був однозначний крок уперед, і Мар'яна вчепилася в роботу — не відірвати. Раніше за всіх з'являлася в офісі, старанно вивчала особливості узгодження рекламних макетів, одного боялася — знайомства з безпосереднім керівником Хотинським, який мав повернутися з відрядження за кілька днів. Дизайнерка Оля Охріменко попередила:

— Якщо Хотинському не сподобаєшся, він тебе з агенції вичавить.

— Що я маю робити, аби йому сподобатися? — спитала Мар'яна.

Оля Охріменко лише знизала плечима: мовляв, звідки мені знати, що в Хотинського в голові.

Ніхто не знав, що в Хотинського в голові! Зустрів нову підлеглу без емоцій.

— Пиво любиш? Ні? Доведеться полюбити, бо наша група веде пивний бренд! — тільки й порадив.

І, здається, забув про Мар'янине існування. Та час від часу вона ловила на собі допитливий уважний погляд Хотинського. Червоніла, губилася, відводила очі. «Як же я хочу сподобатися тобі! І не заради роботи», — билася настільки гаряча думка — ледь стримувала збудження, дочекатися не могла закінчення робочого дня. О 18.30 зривалася, бігла до лікарні, де медсестрою вкалувала подружка і сусідка Поля, — вихлюпнути врешті всі почуття, бо ж втриматися неможливо.

— Поль, він — ідеальний! Він — мужчина моєї мрії! Мені би сказали — звільнися, Мар'яно, і буде тобі Хотинський! Я би звільнилася!

— Мусь, ти тільки знайшла нормальну роботу, — нагадувала Поля (змалечку тільки так і звала Мар'яну — Муською). Перераховувала ліки в шафці маніпуляційної, зачиняла її, і подружки пішки поверталися до замизканої панельної п'ятиповерхівки на Воскресенці, де Мар'яна жила на поганому п'ятому поверсі, а Поля на такому ж незручному першому.

Мар'яна збуджувалася, пашіла:

— У мене найкраща робота на світі! Бо там є він!

— А він який?...

— Він?... Такий, знаєш, як вершина. Ніби і близько, та до нього тягнутися — все життя...

Мар'яна засмучувалася, тьмяніла: яка ж біда! Хотинський і справді такий! Нащо йому, стильному, успішному, впевненому, гарному, невдаха Мар'яна?

— А скільки йому років?

— Тридцять...

- І досі один? — дивувалася Поля.

— Точно неодружений.

— Значить, у нього є дівчина, раз він такий крутий. Ти хоч дізнайся, Мар'яно. Нащо час марнувати, якщо твій Хотинський — не твій.

Мар'яна засмучувалася ще більше, повторювала з безнадійною впевненістю:

— А раптом я сподобаюся йому так сильно, що він покине свою дівчину?

— То хоч парфуми якісь купи. З афродизіаками! — кинула соломинку Поля.

З парфумів усе і почалося. В Інтернеті Мар'яна наштовхнулася на цікавенну пропозицію: красний пан продавав парфуми з феромонами. Божився: пахнуть, як «Chanel», та не в тому фішка! Нещадно і фатально збуджують чоловіків. Раз вдихнув — і вже він твій. Крути ним, як циган сонцем. І ціна ж, їй-богу, смішна — триста гривень.

Того ж дня після роботи Мар'яна зустрілася з красним паном біля метро на Оболоні, забрала жовто-зеленувату рідину в простенькому флаконі, до ночі все принюхувалася до запаху, яким із нього